

Aleksander Vranko

Financijske istrage porezno-kaznenih djela

1. Uvod

U ovome se tekstu raspravlja o činjenicama počinjenih prijevара što imaju jasne znakove kakvi upućuju istražna tijela na nužnu primjenu određenih metoda i tehnika radi učinkovitoga i bržega osujećivanja i sankcioniranja počinitelja. To se u prvome redu odnosi na samo pokretanje istrage, odnosno definiranje prijevare, planiranje istrage, prikupljanje dokaza, saslušanja svjedoka i osumnjičenika te podizanje kaznene prijave i sastavljanje izvješća za državno odvjetništvo, odnosno davanje optužnog prijedloga.

Kada se otkrije početne znakove prijevare, voditelji istražnog tima u pravilu bi trebali pokrenuti istragu, kako bi se pripremilo optimalan plan istrage i analize rizika radi većeg uspjeha istražnog postupka. Plan istrage treba razviti što je prije moguće, da se ne izgubi vjerodostojnost indicija, odnosno naznaka ili pokazatelja o prijeveri. Planom se mora utvrditi postojanje dostatna broja činjenica što potvrđuju postojanje prijevera. Stoga mora biti rezultatom zajedničkog napora, stručnosti, vještine i sposobnosti svih članova istražnog tima i njegova voditelja (koordinatora istrage), odnosno stvarno i mjesno nadležnoga državnog odvjetnika.

Jedan je od bitnih čimbenika pri pokretanju istrage i osoba/e/ koja je prva zamijetila činjenicu, odnosno posumnjala u financijsku prijeveru. Najčešće su to zaposlenik/zaposlenici malih, srednjih i velikih kompanija. Osoba ili osobe zaposlenici, koji su prvi upozorili na mogućnost prijevare, trebali bi znati odrediti trenutak obustavljanja aktivnosti na sumnjivom poslu i kako pripremiti činjenice bitne za utvrđivanje sumnje u kazneno djelo te ga prijaviti nadležnima istražnim tijelima. Ako zaposlenik prerano zaključi kako su otkriveni podaci dostatni za definiranje prijevare, lako bi se moglo dogoditi da to ne udovoljava kriterijima financijskoga krim-istražitelja, odnosno državnog odvjetnika koji vodi istragu.

Za definiranje prijevare najnužnije je osigurati barem preslike podataka kakvi bi potvrdili sumnju u postojanje prijevare, uz navođenje izvora i vremena spoznaje o tome.

Prijavitelji, na drugoj strani, lako mogu pogriješiti u procjeni je li nešto kazneno djelo ili nije. Vrlo često se, naime, umanjivanje porezne obveze ne mora smatrati kaznenim djelom, već samo prekršajem. Radi primjećivanja činjenica kakve podržavaju sumnju u kaznena djela, bitno je da prijavitelj utvrdi postojanje namjere kakva potiče prijeveru.

Važno je upozoriti i na to kako se, u pravilu, zbog možebitne usklađenosti činjenica što su ih saznali prijavitelj zaposlenik i/ili njegovi nadređeni, od istražitelja ne bi smjelo

dobivati savjete o smjeru provođenja kaznene istrage, jer to mora biti zadaćom nadležna državnog odvjetnika koji provodi odnosno usklađuje kaznenu istragu.

2. Znakovi prijave

Brojni su znakovi što upućuju na prijave financijskog tipa, ali ćemo se ovdje pozabaviti samo onima najvažnijima, odnosno najprimjetnijim, što će istražiteljima omogućiti lakše definiranje prijave. Općeniti su primjeri (pokazatelji), dakle, što najčešće istražitelje upućuju na postojanje namjere počinjenja financijskih prijava, kako slijedi:

- opetovano prijavljivanje manjih svota u poreznoj prijavi,
- izbjegavanje podastiranja točnih informacija računovođi,
- lažne izjave,
- dvostruko knjigovodstvo,
- fiktivni dokumenti,
- imenovanje nekompetentnog predstavnika,
- prevelika uporaba gotovinskih sredstava (dizanje velikih svota sa žiro-računa),
- neuobičajena računovodstvena praksa,
- lažno predstavljanje,
- nedostatan obrazovanje/stručna sprema poreznog obveznika,
- pokušaj podmićivanja istražitelja,
- antidatiranje dokumenata,
- uništavanje poslovnih knjiga i evidencija,
- isplate fiktivnim poduzećima ili fizičkim osobama,
- kupovina ili prodaja imovine manje ili prevelike vrijednosti,
- pokrivanje privatnih troškova sredstvima poduzeća,
- dvostruko plaćanje računa,
- zajmovi od poduzeća iz zemalja poreznih utočišta,
- prikriivanje bankovnih, brokerskih računa i drugih vrsta imovine,
- izbjegavanje polaganja primitaka na poslovne račune, što je oprečno uobičajenoj poslovnoj praksi.

U nastavku je opis najvažnijih pojedinačnih pokazatelja (naznaka) financijske/porezne prijave, što obuhvaća i obilježja što ih se smatra pokazateljima namjere poduzimanja aktivnosti osoba sklonih financijskim prijavama.

2.1. Obilježja prijave u poreza na dohodak

Među najčešćima su prijavnim postupcima oni što se odnose na izbjegavanje obračunavanja, prijavljivanja i plaćanja poreza na dohodak. Kaznena djela što se odnose na sve izvore dohotka česta su i u malih poduzetnika i u velikih multinacionalnih kompanija, a najčešća su obilježja prijave u vezi s porezom na dohodak sljedeća:

- a) ispuštanje određenih stavaka iz knjigovodstvenih evidencija,
- b) propuštanje vođenja evidencija o izvorima prihoda,
- c) neobjašnjivo neprijavlivanje znatnih svota prihoda, iako je utvrđeno da je ostvaren,
- d) znakovito povećavanje »porezno priznatih troškova«, osobito tijekom od jedne godine,
- e) znatan višak osobnih troškova nad raspoloživima poslovnim resursima,
- f) znatan višak depozita na bankovnim računima iz neobjašnjivih izvora nad iskazanim prihodima,
- g) prikriivanje bankovnih računa, brokerskih računa i druge imovine,
- h) nezadovoljavajuća obrazloženja za velike svote novca ili o neobjašnjivim izdacima,

- i) učestalo prikrivanje neobjašnjivih svota, napose u poslovanju kakvo ne zahtijeva velike svote,
- j) nemogućnost polaganja vjerodostojnih isprava na poslovni račun, suprotno normalnoj financijskoj praksi,
- k) neuspješno vraćanje »izgubljenih« datoteka, osobito za razdoblja nekoliko godina, iako su primljene znatne svote oporezivog dohotka,
- l) prikrivanje izvora prihoda nevjerodostojnim opisom objavljenih izvora prihoda, i/ili neoporezivih primitaka.

2.2. Obilježja prijevare pri iskazivanju porezno priznatih rashoda

- a) iskazivanje precijenjenih poreznih odbitaka,
- b) iskazivanje znatnih svota osobnih izdataka i njihovo prikazivanje kao poslovnih troškova,
- c) iskazivanje fiktivnih poreznih odbitaka,
- d) fiktivno kreditiranje izvora sredstava kupnje poslovne imovine.

2.3. Obilježja prijevare u vezi s poslovnim knjigama i evidencijama

- a) vođenje dvostrukih evidencija u poslovnim knjigama ili ne vođenje poslovnih knjiga,
- b) fiktivni unosi ili promjene poslovnih događaja, poput antidatiranja poslovnih događaja, fiktivni računi te poslovna izvješća, fiktivne izjave o nastancima poslovnih događaja i prikazivanje drugih fiktivnih dokumenata ili aplikacija,
- c) nevođenje evidencija, prikrivanje zapisa, ili odbijanje dati evidencije na raspolaganje zainteresiranim stranama,
- d) različito prikazivanje upitnih stavaka u poreznim prijavama u usporedbi s poslovnim knjigama,
- e) svote iskazane u poreznim prijavama ne podudaraju se s prikazanima u poslovnim knjigama/evidencijama.

2.4. Obilježja prijevare pri raspodjeli dobiti/dohotka

- a) raspodjela dobiti/dohotka na fiktivne poslovne partnere,
- b) iskazivanje prihoda ili poreznih odbitaka u poreznoj prijavi iz evidencija povezanih osoba/poreznih obveznika pri različitim poreznim stopama.

2.5. Obilježja prijevare u poreznih obveznika fizičkih osoba

- a) lažan iskaz o materijalnim činjenicama pri ispitivanju, napose kad je dan pod materijalnom i kaznenom odgovornošću,
- b) pokušaj ometanja istražitelja pri davanju iskaza – npr. krivi odgovori na pitanja, kašnjenje na sastanak ili nedostavljanje zahtijevane dokumentacije,
- c) uništavanje knjiga i evidencija neposredno prije početka istrage,
- d) učestali prijenos sredstava radi prikrivanja ili vlasnik (upravitelj) preusmjeruje sredstava i/ili imovinu,
- e) obrasci učestalih pogrešaka u poreznim prijavama tijekom nekoliko godina,
- f) dokaz da je porezna prijava bila pogrešno ispunjena toliko da su stavke po vrsti i veličini upućivale na namjeru,
- g) plaćanje zaposlenicima ili direktorima neposlovnih troškova,
- h) samovoljno i namjerno ne unošenje izmjena i dopuna u porezne prijave,
- i) antidatiranje aplikacija i srodnih dokumenata,
- j) izrada lažne izjave na obrascima zaposlenika u vezi s mirovinom, osiguranjem, olakšicama i sl.,

- k) uporaba fiktivnih OIB-a,
- l) podnošenje fiktivnih dokumenata kojima se utvrđuje porezne olakšice u vezi s brojem članova obitelji,
- m) podnošenje lažnih izjava u poreznome postupku,
- n) pokušaji podmićivanja ovlaštenih službenih osoba.

2.6. Metode prikrivanja prijave

- a) nedostaci u internima revizijskim postupcima,
- b) nesposobnost plaćanja obveza,
- c) imovina evidentirana kod fiktivnih vlasnika,
- d) porezni dužnik obavlja prijenos ukupne imovine,
- e) naglo prekidanje poslovnog odnosa stranaka koje su sudjelovale u prijenosu imovine,
- f) prijenos imovine u razdoblju očekivanja porezne procjene ili tijekom financijske istrage,
- g) iskazivanje rezervacija za svote transferirane imovine,
- h) obavljanje transakcija neuobičajenih u poslovanju tvrtke ili fizičke osobe,
- i) transakcije pod velom tajnosti,
- j) fiktivne evidencije u poslovnim knjigama o transferiranoj imovini ili osobi koja je obavila transfer,
- k) uporaba tajnih bankovnih računa, kako bi se prikrilo stvarnu poreznu obvezu,
- l) vođenje poslovnih transakcija pod lažnim imenima.

3. Uvodne istražne metode

U veće probleme u vezi s umreženima kriminalnim aktivnostima u RH, odnosno njegovim financiranjem, pripadaju povezana financijska kaznena djela, kad je »gravitacijska točka« suzbijanja prikupljanje vjerodostojnih informacija radi prekidanja niti prijevernih financijskih tijekova. To se osobito odnosi na povezanost porezno-kaznenih djela s korupcijom i drugim povredama gospodarskoga kaznenog zakonodavstva. Učinkovito sprječavanje financijskih kaznenih djela omogućuje usklađivanje (suradnja) s drugim tijelima odgovornim za provedbu zakona tijekom istražnih radnja porezno-kaznenih djela i povezanih povreda hrvatskoga zakonodavstva.

Radi djelotvornijeg otkrivanja takvih djela, odnosno financijskih prijevera neraskidivo povezanih s korupcijom, treba uporabiti istražne metode i tehnike u razmjerima primjenjivima u našem zakonodavstvu. Najsloženiji su stalni ciljevi Porezne uprave uvesti različite tehnike prikupljanja dokaza i utvrđivanja prikladnosti njihove uporabe. Kada se, naime, radi o kaznenom postupku, istražna su tijela najučinkovitija kada pred istražnim postupcima prikupe dovoljno vjerodostojnih dokaza kao pouzdanih ključeva za otvaranje sudskog naloga za pretragu, odnosno pisanoga naloga što ga ispostavlja istražni sudac županijskog suda. Nalog za pretragu, osim imena osumnjičene/ih osoba, u pravilu sadrži opis mjesta i predmeta pretrage, a izdaje ga se temeljem prikupljenih dokaza o počinjenju kaznenog djela u prošlosti ili će se dogoditi u neposrednoj budućnosti. Osnovna načela obrade kaznenog djela po nalogu za pretragu polaze od osnovane sumnje u počinjenje kaznenog djela, što obuhvaća utemeljene i pouzdane činjenice i okolnosti, povezane s počiniteljem. Osim prikupljenih materijalnih dokaza i mogućih drugih što zahtijevaju forenzički postupak, bitan je dio dokazivanja pred sudom iskaz osumnjičenog u nazočnosti branitelja (odvjetnika i stručnih timova iz pojedinih financijskih i poreznih područja). Nalog za pretrage treba sadržavati i ukupne potankosti o osnovanoj sumnji u činjenje kaznenog

djela – iskazi o kriminalnoj aktivnosti, opis mjesta što će biti predmet pretrage, klasificirani financijski dokazi, opis i klasifikacija privremeno oduzetih predmeta te opis nekih drugih postupaka i radnja važnih pri podnošenju kaznene prijave, odnosno donošenju optužnice. U bitne tzv. prethodne postupke u istražnim tehnikama pripadaju tajne operacije, kada članovi istražiteljskog tima ili neke druge fizičke osobe aktivne u istrazi preuzimaju tuđi identitet radi prikupljanja informacija o počiniteljima i samima kaznenim djelima.

Najveći broj financijskih prijevара u vezi s gospodarskim kriminalom, počine vlasnici kompanija u kojima nije organizirana interna kontrola ili je normativno određena samo formalno. U kompanijama gdje ne postoji transparentno razdvajanje dužnosti, veće su mogućnosti pogrešna prikazivanja poslovnih događaja, što dovodi i do pogrešna prikaza oporezivih troškova. No, prijevare su moguće u svih vrsta poreznih prijava.

Neuobičajene, nedosljedne ili neprimjerene knjigovodstvene stavke trebale bi upozoriti istražitelja na moguću prijevaramu i nužan nastavak istrage. Obveznik s lošim i neurednim poreznim prijavama te neredovitim ili nikakvim plaćanjem poreznih obveza istražitelju bi imao biti ranim znakom upozorenja. Metode operativnog poslovanja obveznika kakve ne prate interne kontrole, osobito u kompanija što se bave naplatom u gotovini, mogu biti pokazatelji nepropisno podnesene porezne prijave, ali i namjere počinjenja kaznenog djela.

Početni kontakti povoljnom su prilikom za dobivanje vrijednih informacija, što poslije možda neće biti dostupne. Naznake prijevare može se otkriti u raspravama istražitelja i osumnjičenih o spornima financijskim aktivnostima i zbog izostanka odgovora na postavljena pitanja. Sva pitanja treba pratiti zapisnički. Uskraćene odgovore na pitanja istražitelja također treba evidentirati u službenim bilješkama, kako bi ih se moglo uporabiti u postupku odlučivanja koja je informacija važnija kao dokaz. Izjave dane u nazočnosti branitelja također su relevantne informacije što ih se ne smije zanemariti. Službena bilješka, u pravilu, treba sadržavati istraživano porezno razdoblje, nadnevak doticaja sa svim osobama obuhvaćenima istragom i ime istražitelja. Službena bilješka treba sadržavati barem sljedeće podatke:

- Tko je pripremio podatke unesene u poreznu prijavu?
- Tko je odgovoran te tko odobrava i klasificira troškove u poslovnim procesima?
- Tko je odgovoran za deponirane poslovne primitke/prihode?
- Tko, u čije ime i prema kakvoj pravnoj osnovi podiže gotovinu s poslovnog računa tvrtke?
- Kako su iskazani poslovni bruto-primici/prihodi u poreznoj prijavi?

Svaki zaposlenik kompanije o kojoj se provodi istragu treba surađivati s istražiteljem tako da mu pripremi i dostavi sve podatke potkrijepljene dokumentima, važne za izvođenje dokaza o namjeri počinjenja kaznenog djela. Istražitelj će dostavljene podatke i isprave unijeti u službene bilješke kao pomoć pri razvijanju *teorije o prijevarama*.

Tijekom istrage, važno je utvrditi trenutne i povijesne evidencije o svakome doticaju, telefonskim razgovorima osumnjičenika i elektroničkoj razmjeni e-mail poruka – smjer, kada, s kim i s kakvim ciljem. Nužno je, dakle, utvrditi vjerodostojnost svih informacija, kako bi se smanjilo rizik izvođenja dokaza o namjeri počinjenja prijevare.

Financijsku se prijevaramu uobičajeno neće otkriti bez suradnje mogućih svjedoka/zaposlenika, te bez apsolutne analitičke sposobnosti istražitelja pri saslušanju osumnjičenika. Kako je već rečeno, treba pažljivo bilježiti sva objašnjenja o poslovnim aktivnostima kakvima osumnjičenik želi argumentirati vlastitu nevinost, i to unošenjem iskaza u službenu bilješku i uz pomoć elektroničkih medija.

4. Pomaganje i poticanje financijske prijevare

Prvi se korak svakoga istražnog postupka odnosi na otkrivanje glavnog osumnjičenika, počinitelja prijevare na kojeg će se prebaciti teret odgovornosti za prijevarene radnje. Važno je otkriti glavne pomagače i poticatelje kaznenog djela utaje poreza ili drugih financijskih prijevarnih radnja, za što postoji uporište u odredbama kaznenoga zakonodavstva.

Glavni osumnjičenik počinitelj kaznenog djela izravno sudjeluje u pripremi ili predstavljanju lažnih dokumenata, dok pomagači i poticatelji mogu biti iz redova pravnika, računovođa, poreznih savjetnika, revizora koje će se jamačno smatrati važnim savjetnicima osumnjičenika tijekom istražnog postupka.

Jedna je od bitnih osoba koje mogu pomoći u istrazi porezni savjetnik, ili neka druga stručna osoba koja je pripremala poreznu prijavu. Takvu bi se osobu, na prijedlog istražitelja, odnosno državnog odvjetnika koji vodi istragu, moglo izuzeti od istražnog postupka, uz uvjet da surađuje u istrazi i pomogne istražiteljima stručnim znanjem i povlaštenim informacijama o sumnjivu poslovanju osumnjičenika. U skupini stručnih osoba/suradnika pri nagodbi, uz poreznog savjetnika, mogu biti i ovlašten javni računovođa, odvjetnik, javni bilježnik i sl.

4.1. Financijske prijevare u stečajnom postupku

Među glavnim su uporištima sumnjivih financijskih poslova sigurno stečajni postupci. što ih se definira jednostavno kao *opću ovrhu nad imovinom pravne i fizičke osobe zbog nenamirenja financijskih obveza*. Počinitelj financijske prijevare često iskorišćuje stečaj kao tehniku pretvaranja kompanijskog vlasništva nad imovinom i obvezama (osnovna sredstva, roba, inventar, novčana sredstva, kapital i sl.) u osobnu, za vlastitu uporabu i korist, pa stečajevi čine velik dio općega poreznog odnosno financijskoga kriminala u RH.

Zaposlenici spremni na suradnju s istražiteljem trebaju poznavati metode što ih se rabi pri počinjenju prijevarnog stečaja i prepoznati nezakonitosti.

Jedna je od najznačajnijih vrsta prijevarnog stečaja prikrivanje prijenosa legalno ili ilegalno stečenog vlasništva nad poslovnom imovinom u privatne ruke. Često se događa da vjerovnici, ništa ne sluteći i ne znajući za takvu promjenu vlasništva, novim vlasnicima dopuštaju nastavak poslovanja uz kreditni rejting bivšeg/ih/ vlasnika. Nakon dobivanja novih poslova, nekoliko velikih banaka, temeljem rečenoga, uspostavljaju povoljniji kreditni rejting, što pak omogućuje da se s povjerenjem kupuje velike količine robe raznih dobavljača.

Prve se prijevare korake pokreće stvaranjem povjerenja prema dobavljačima kupnjom dobara uz istodobno plaćanje, zatim se kreće u kupovinu dobara s odgodom plaćanja npr. petnaestak dana, potom na kupnju dobara s odgodom plaćanja npr. tridesetak dana a naposljetku se naručuje robu u velikoj vrijednosti, ali se dobavljačima nikada ne plati dužnu svotu. Kupljena i neplaćena dobra isporučuje se za gotovinu već uhodanima i umreženim crnim kanalima distribucije, čime se zameće tijekom kolanja dobara i novaca, što osobito vrijedi za dobra s visokim koeficijentom elastičnosti potražnje na tržištu, kakva se lagano i uz vrlo niske troškove prevozi do odredišta – npr. tekstil, nakit, kućanski uređaji, pokućstvo, uredska i informatička oprema i sl. Tako nabavljena dobra ciljano se plasira uza sezonske ili neke druge pogodnosti odnosno prodaje za gotovinu po cijeni nižoj od veleprodajne. Kupci takvih dobara mogu biti pripadnici organiziranoga kriminala, tvrtke i građana spremni iskoristiti znatno niže cijene, s malo ili bez ikakvih upita o podrijetlu robe.

Prijevarni je način što prethodi stečajnom postupku i praksa da »odabrane« tvrtke imaju naziv gotovo jednak dobro poznatoj kompaniji s visokim kreditnim rejtingom. Sjeđište tvrtke odabrane za prijevarene radnje u stečajnom postupku može biti na adresi na

kojoj je sjedište ugledne kompanije sličnog (jednakog) imena. Kapitalizirajući ugled cijenjene kompanije, odabrana tvrtka naručuje velike količine robe s dugim rokovima odgode plaćanja od svjesno zavedenoga dobavljača. Prijevarena se odvija još brže uz uporabu postojećega kreditnog rejtinga i dobrih financijskih izvješća ugledne kompanije.

Treći oblik planiranog bankrota sličan je onomu što polazi od prvoga koraka stjecanja povjerenja prema dobavljačima, u vezi s kupnjom dobara uz istodobno plaćanje. Sada se, međutim, narudžbe daje za dobra što nisu povezana s redovnim poslovanjem, npr. najsvremeniji tehnički proizvodi, luksuzno pokućstvo, nakit visoke vrijednosti i slična visoko kurentna dobra.

Brze narudžbe najčešće se odvijaju u sezonskim zatišjima, kad je poslovanje usporenije i kada su dobavljači spremniji brže reagirati na »primamljive narudžbe«, izostavljajući pritom provjeru kreditnih sposobnosti naručitelja.

Prijevarna je shema, također, namjera pojedinca ili skupine da zakluče unosan posao s kompanijom uz istovremeno potajno stjecanje kontrole nad najistaknutijim zalihama. Kada se preuzme kontrolu, ubrzo se kreće u preuzimanje kontrole nad samim poslovanjem kompanije, da bi u vrlo kratkom roku ukupnu imovinu društva prodala uz cijenu »kakvu se ne odbija«, ostavljajući pritom prevarene ostale vlasnike udjela ili dioničare pred bankrotom.

Zaposlenik/ci/ spremni na suradnju trebali bi upozoravati na kupnju dobara za gotovinu po cijeni nižoj od nabavne, zbog sumnje na pripremu tzv. *skimming*¹-prijevare. *Skimming*-prijevara u pravilu je ona u kojoj pojedinac ili skupina pokupe »vrhnje« kupnjom/prodajom u gotovini u vlastitu korist uz istodobno veliko sniženje troškova kupnje i prodaje te izbjegavanje poreznih obveza.

Stečajni prijevorni postupci vrlo su suptilni, osobito kada su u pitanju istovremeno nenaplaćena potraživanja i neplaćene obveze. Pokazatelji su najčešće primjetni kada:

- se pupac pojavljuje pod novom upravom kompanije u kojoj imovina nije javno objavljena u poslovnim izvješćima, a identitet je novoga vlasnika tajan,
- se naručuje dobra što nisu u vezi s uobičajenom poslovnom politikom kompanije,
- je naručena količina dobara znatnije uvećana, što je suprotno sezonskoj naravi klijentova poslovanja,
- su financijska izvješća kupaca nerevidirana i neverificirana, osobito kada doznaka po izdanim računima znatno kasni, a potraživanja se prema kupcima povećavaju ravnomjerno,
- se trgovačke referencije ne može provjeriti,
- su nazivi i adrese jednake ili slične nazivlju i adresama kompanija s visokim poslovnim i kreditnim rejtingom,
- narudžbe s naznakom hitnosti ispunjenja često imaju prednost,
- se otkrije da su osobe poznate kao pripadnici krim-miljea s kaznenim evidencijama postavljeni na važne položaje u tvrtkama što će ih se servisirati isporukom odnosno kupnjom dobara ili usluga.

U istragama zakonitosti stečajnog postupka kompanija za koje se sumnja da su dio prijevornih aktivnosti, treba utvrditi stvarnu ulogu zaposlenika i direktora, jer je njihovo poslovanje nejasno i uglavnom ne mogu ili ne žele davati izjave o pojedinostima poslovanja

¹ *Skimming* znači obrati mlijeko; ovlaš, lagano dotaknuti; ovlaš pročitati – Rudolf Filipović: *Englesko-hrvatski rječnik*. Školska knjiga i Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1989.

kompanije. Poslovne knjige i evidencije najčešće su nedostatne ili su nestale, a preostala je imovina uobičajeno samo nominalna.

5. Zapošljavanje kao porezno kazneno djelo

U vezi sa zapošljavanjem, najveće se prijevorne radnje odvijaju pri utaji poreza na dohodak, mirovinskih doprinosa i drugih javnih davanja.

Plaće se može isplaćivati bez pratećih isplatnih lista (knjigovodstvenih evidencija), kako bi se izvuklo sredstva iz poslovanja tvrtke u obliku odbitka bez plaćanja poreza na dohodak. Ovu se metodu najčešće primjenjuje u poslovanju poduzeća čije aktivnosti nemaju veze s isporukom dobara ili usluga za gotovinu, nego se novac podiže izravno s poslovnog računa, poput sheme utaje poreza što obvezniku omogućuje raspolaganje novcem za plaćanje reketa (iznude), plaćanje osobnih troškova, vraćanje kockarskih dugova ili pokrivanje gubitaka nastalih uzimanjem zelenaških ili prijevornih kredita.

Drugi je način fiktivnih isplata plaća evidentiranjem radnika na platnom spisku kompanije, iako zaposlenik fizički nije prisutan u kompaniji, odnosno obavlja neke druge poslove. Tako se npr. najvažnije zaposlenike ili službenike koje se vodi na platnoj listi tvrtke pa primaju plaću, ali ne dolaze na radno mjesto, može »posuditi« vladajućoj političkoj stranci za obavljanje različitih usluga, što je poznata praksa i u nas, i u drugih država članica EU-a.

Naznake »podebljanih« isplatnih lista često se otkriva, kad postoji sumnja da fiktivno zaposlenikovo znanje nije sukladno radnome mjestu, te provjerom identiteta osobe koja podiže plaću u banci s kojom tvrtka posluje. Financijske ustanove i Porezna uprava mogući su glavni preventivski čimbenici u provjeri legitimiteta prijavljenih ili neprijavljenih radnika.

5.1. Fiktivne platne liste

Plaće se može prikazivati fiktivno zbog više razloga, a svrha je najčešće jednaka: dobiti sredstva od poslovanja u obliku porezno priznatoga troška bez stvarno zaposlenoga, uz plaćanje poreza na dohodak. Ovu se metodu, kao shemu utaje poreza, uobičajeno primjenjuje kad poduzeće posluje fakturiranom realizacijom, a gotov se novac podiže čekom sa žiro-računa. To, pak, obvezniku omogućuje pribaviti nužna novčana sredstva za plaćanje iznude, osobnih troškova života »na visokoj nozi«, vraćanje kockarskih dugova ili za pokrivanje gubitaka zbog uzimanja visokorizičnih kredita.

Drugi način fiktivnog iskazivanja plaća u vezi je s fiktivnim zaposlenicima kao članovima vladajuće političke stranke upisanima u platni spisak tvrtke, iako takav zaposlenik ne obavlja posao za kompaniju, nego mu se time dodatno isplaćuje stranačke honorare.

Da bi se lakše otkrilo fiktivne isplate plaća, osobitu pozornost valja usmjeriti na platne liste u sljedećim okolnostima:

- a) kad postoji sumnja ili saznanje o fiktivnim zaposlenicima, a ne zna se točno pravo ime i prezime osobe, provjeru se obavlja uspostavljanjem doticaja s poslovnom bankom preko koje se zaposlenicima isplaćuje plaće,
- b) na osnovi OIB-a što omogućuju uvid u zdravstveno i mirovinsko osiguranje,
- c) provjerom dodatnih životnih i zdravstvenih osiguranja,
- d) provjerom stvarno umirovljenih osoba bivših zaposlenika kompanije te liste zaposlenika koji su primili otkaz u određenu poslovnom razdoblju,
- e) sumnjivi zaposlenici ili službenici mogu biti na dulje razdoblje posuđeni vladajućoj ili oporbenoj političkoj stranci za obavljanje različitih usluga, dok im se isplaćuje plaću u kompaniji.

Provjeru se, dakle, obavlja kako bi se utvrdilo gdje zaposlenici daju usluge u sporno razdoblju, što će pomoći u određivanju geografskog položaja zaposlenika u nekome trenutku, a podatak može poslužiti kao osnova za praćenje razgovora sa sumnjivim zaposlenikom.

Mnogi važni akteri umreženoga (organiziranog) kriminala nemaju, naime, legitiman izvor prihoda, jer primaju dohodak od ilegalne aktivnosti. Kako bi se stoga dokazalo legitimitet financiranja njihova i njihove obitelji, moraju dokazati izvor legitimnih prihoda, što pak moraju pokazivati porezne evidencije. Upravo zato će si ti pojedinci naći posao kao fiktivni zaposlenici i plaćati tu uslugu stavljanjem na platni spisak kako bi se »dokazivalo« redovito primanje plaće, iako zaposlenik ne obavlja nikakvu uslugu. Poslodavci koji pristaju na takva fiktivna zaposlenja najčešće su povezani s članovima umreženog (organiziranoga) kriminala, a takvom se isplatom plaće zapravo vraća uplaćenu svotu fiktivnome zaposleniku, članu kriminalne skupine koji čini kazneno djelo pranja novca.

I financijska se istraga o fiktivnim zaposlenicima također temelji na provjerama je li, te kada i kako, uplaćivan novac na poslovne račune kompanija kao pokriće za sastavljanje fiktivnih isplatnih lista. U provedbi financijske istrage sumnjivih isplata na ime plaća zaposlenih, što je u pravilu i utočište istaknutim osobama, pripadnicima organiziranoga kriminala, istražitelj bi osobitom pozornošću morao provjeriti sljedeće pokazatelje što dokazuju sumnju na kazneno djelo:

- je li poslodavac uplaćivao novčana sredstva, u čije ime i po kojoj pravnoj osnovi,
- ima li zaposlenik stručnu kvalifikaciju nužnu za obavljanje poslova za koje prima plaću,
- ako isplatne liste upućuju da su sumnjivi zaposlenici još na platnom spisku kompanije u vrijeme provođenja istrage, istražitelj treba utvrditi jesu li zaista na radnim mjestima,
- ako sumnjivi zaposlenici imaju položaj npr. terenskoga komercijalista, istražitelj treba utvrditi tko su kupci i jesu li ti zaposlenici uistinu bili u doticaju s kupcima.

6. Prijevare u vezi s posebnim porezima (trošarinama)

Najznačajniji su primjeri prijevara u vezi s trošarinama kako slijedi:

- obveznik prijavljuje i plaća obveze po trošarinama, ali odjednom bez opravdana razloga prestaje plaćati,
- obveznik u posljednje vrijeme nabavlja veće količine proizvoda, npr. dizel-gorivo, samo u dobavljača koji nije njegov uobičajen dobavljač, a ne izvješćuje o prodaji tog proizvoda nabavljenog izvan uobičajene opskrbe linije,
- poreznu se obvezu prebacuje na kupca bez podnošenja porezne prijave ili plaćanja obveze carinskima ili poreznim vlastima,
- obveznik skladišti i evidentira trošarinske proizvode kao istovjetne proizvode, iako ih se oporezuje na različite načine,
- porezne prijave trećih osoba koje nisu uobičajeni obveznici trošarina.

Pozornost treba usmjeriti i na okolnosti u kojima već početne svote prikupljenih poreza nisu usklađene s planiranima, jer svaka zakašnjela reakcija poreznih vlasti može ugroziti svekolike porezne prihode. U takvim okolnostima, porezne vlasti bi morale odlučnije naplaćivati poreze i kazne, kako bi se pravodobno spriječilo gubitak prihoda. Od velike bi pomoći bili snažni analitički odjeli kakvi bi učinkovito primjenjujući analizu rizika, na vrijeme prosljedili takve podatke inspekciji ili istražiteljima koji bi, sukladno nadležnostima, pokretali brzu akciju.

9. Prijevare u vezi s porezom na nekretnine i darovanja

Kada se početne znakove prijevare otkrije u predmetima nekretnina i darovanja, istražitelj bi trebao o sumnjama raspraviti s voditeljem istražiteljskog tima i nadležnim koordinatorom, odnosno državnim odvjetništvom. Taj kooperativno-savjetodavni postupak opravdava činjenica da se tu radi najviše o ugovornim odnosima fizičkih osoba građana.

Moguće kriminalne pretpostavke o utajivačima treba raspraviti i s poreznim službenicima koji su radili na sumnjivim poreznim prijavama. Kada se usuglasi sve činjenice bitne za utvrđivanje sumnje u kazneno djelo prijevare, to se smatra početkom kaznenog progona. Treba još napomenuti kako postojanje administrativne procjene osnovice za opozivanje nekretnina ne bi trebalo otežavati kazneni progon.

9.1. Temeljni pristup

Moguće sumnje u namjeru činenja kaznenog djela prijevare u vezi s porezom na promet nekretnina i darovanja treba raspraviti sa službenim osobama zaduženima za prihvatanje i praćenje poreznih prijavi u vezi s tom temom. Kad porezna prijava postane predmetom sumnje, a dolazi u moguću zonu kaznenog progona, Porezna uprava treba omogućiti sadržajnu i objektivnu raspravu financijskih istražitelja i inspektora zaduženih za administrativni porezni postupak i donijeti takvu procjenu o obvezniku kakva bi nedvojbeno utjecala na moguću progono sudionika prijevare.

Koordinator financijske istrage o svojim će sumnjama na kazneno djelo prijevare pisano obavijestiti sve nadređene u Poreznoj upravi nadležne za administrativni porezni postupak u područnom uredu, kako bi se osiguralo učinak poreznog postupka u vezi sa zaustavljanjem sumnjive porezne prijave do daljnjega. Koordinator treba osobitu pozornost usmjeriti osiguranju prekida, odnosno nepodužimanja bilo kakvih administrativnih poreznih postupaka u kaznenog predmeta istrage u tijeku.

10. Prisilna naplata poreza

Prije negoli se pokrene prisilnu naplatu poreza treba utvrditi stupanj samovolje i odgovornosti obveznika »neplatiša« koji su bili predmet istrage, zatim, istražitelji trebaju pripremiti plan posebnih postupaka prisilne naplate sukladno nadležnosti. Plan posebnih postupaka morao bi sadržavati sljedeće podatke:

- ime i prezime istražitelja i telefonski broj,
- ime i prezime osumnjičenog obveznika, njegov porezni broj (OIB) te sadašnju adresu,
- porezno razdoblje,
- datum obavljanja prisilne naplate,
- kratko obrazloženje potkrijepljeno materijalnim dokazima,
- možebitne nedostatke ustanovljene analizom rizika kao otegotne okolnosti za naplatu,
- imena, nazive i adrese svih osoba koje se pojavljuju kao odgovorne za osiguranje plaćanja poreza,
- istražiteljevu najbolju procjenu učinaka postupka,
- kratko obrazloženje činjenica i dokaza što su prethodili financijskoj istrazi.

Primjedbe osumnjičenika unijet će se u radne materijale što ih je sastavljao istražitelj kao sastavni dio spisa predmeta.

Kad istražitelj sastavi plan posebnih postupaka prisilne naplate poreza, dostavlja ga službi (odjelu) za prisilnu naplatu koja donosi odluku u vezi s procjenom osobne odgovornosti osobe za neplaćanje poreza te odgovorne prijavljuje nadležnu državnom odvjetništvu.

11. Kazneni progon

Kazneni progon pokreće se kad postoji opravdana sumnja u kazneno djelo, ali i kao mjeru sprječavanja odnosno poboljšanja usklađenosti dobrovoljnog obračunavanja, prijavljivanja i plaćanja poreza. Prepoznavanje mogućih kaznenih djela važan je dio procesa, kako bi zaposlenici (prijavitelji) lakše prepoznali prijevarene činjenice.

Osnovni je cilj financijskog istražitelja optužnica što će dovesti do sudske odluke i uhićenja prekršitelja kaznenih odredba poreznih zakona i počinitelja srodnih kaznenih djela. Inozemna iskustva procesuiranja porezno-kaznenih djela polaze od temeljnih pretpostavka neangažiranja državno-odvjetničkih resursa radi procesuiranja osumnjičenih pojedinaca ili skupine koju se na osnovi sudske odluke ne bi moglo poslati na izdržavanje kazne zatvora. Zato je pri ocjenjivanju kaznenog djela prijave važno utvrditi hoće li osumnjičenik nakon presude završiti u zatvoru.

Ako se npr. nakon dogovora s koordinatorom Središnjega ili područnog ureda u kojem je utvrđena moguća prijava pokrene postupak u kojemu u sumnjivoj tvrtki ima indicija kazneno-pravne prijave, inspektor će obustaviti sve administrativne aktivnosti, bez obrazloženja razloga obvezniku ili njegovu pravnom zastupniku. Cijeli predmet što se odnosi na sumnju u kazneno djelo dostavit će se na razmatranje financijskim istražiteljima, odnosno službi ili odjelu koji se bavi otkrivanjem porezno-kaznenih djela.

11.1. Ocjena kaznenog djela

Po primitku predmeta kad postoji sumnja da je učinjeno kazneno djelo, čelnici službe/odjela za otkrivanje porezno-kaznenih djela odredit će tim istražitelja koji će u suradnji s analitičarima ocijeniti postoji li kazneno djelo i u kolikim razmjerima. U razumnome roku, npr. 10 radnih dana od primitka naloga, voditelj skupine istražitelja izvjestit će nadređene o obavljenoj analitičkoj procjeni, kako bi dobio ocjenu udovoljuje li »slučaj« kazneno-pravnim kriterijima. Ocjenu bi trebalo izložiti svima sudionicima u financijskoj istrazi, obuhvativši i nadležno državno odvjetništvo koje će, u pravilu, istragu koordinirati uz kazneno-pravnu pomoć, ako je nužna.

Odluku o tome udovoljavaju li utvrđene činjenice ili ne kaznenim kriterijima, općenito treba definirati već na prvome sastanku. Odluči li se da predmet ne podliježe kazneno-pravnim kriterijima, financijskim bi istražiteljima trebalo omogućiti dodatnih desetak radnih dana, kako bi prikupljenim dokazima učvrstili sumnju u kazneno djelo. Svako daljnje proširenje istražnih radnja nadležni voditelji moraju odobriti pisano, jer posao naime u vezi s utvrđivanjem sumnja u porezno-kaznena djela treba usmjeriti na sljedeće osnovne činjenice:

- provjera (ne)vjerodostojnosti prihoda i/ili obračunanoga kaznenog poreza,
- obrazloženje sumnje u porezno kazneno djelo,
- zapažanja o dobi, zdravlju (fizičkom i mentalnom) te obrazovnom stupnju osumnjičenika,
- priprema financijskih istražitelja i nadležnog državnog odvjetništva za akciju.

Prve doticaje financijskog istražitelja i osumnjičenika ili njegova pravnog zastupnika treba zabilježiti na sljedeći način:

- datum svakog susreta istražitelja s poreznim obveznikom, odnosno s osumnjičenikom ili s njegovim poreznim zastupnikom,
- sažetak svega što se dogodilo tijekom tih doticaja ili objašnjenja što ih je ponudio osumnjičenik ili njegov pravni zastupnik u vezi s navodnim kaznenim djelom, i/ili
- bilo kakve radnje što ih se može protumačiti kao spremnost na suradnju ili razvlačenje postupka.

Ako se, pak, prijedloge za pokretanje kaznenih istraga ocijeni negativno, jer ne ispunjavaju kriterije kaznenih djela što je očita zapreka učinkovitu progonu, prijedlog će se za pokretanje kaznenih istraga odbiti i vratiti na administrativni (civilni) postupak nadležnom tijelu koje je pokrenulo inicijativu, uza zakonsko obrazloženje.

Kad postoji neslaganje o ispunjenju kaznenih kriterija, odluku će se uputiti na rješavanje višem tijelu. Bude li neslaganja i ubuduće, odluku će se uputiti središnjem uredu istražiteljskog tijela, dakle na najvišu razinu. Ako se ni tada ne donese rješenje, problematiku pokretanja ili ne kaznene istrage imao bi riješiti ravnatelj Porezne uprave.

Donese li se odluku o pokretanju kaznene istrage, izvješćuje se nadležno državno odvjetništvo koje će koordinirati/voditi istragu u svakome segmentu.

12. Zajedničke istrage

Ovo poglavlje pokušat će odgovoriti na mnoštvo nedoumica što se pojavljuju u zajedničkim financijskim istragama porezno-kaznenih djela, ali i drugih područja gospodarskoga kriminala. Zajedničke istrage razumijevaju, naime, sudjelovanje više interdisciplinarnih timova kada se radi o složenijima kaznenim djelima raspršenima na više regija, kad njima rukovodi veći broj kriminalaca.

Osnivanje zajedničkih istražnih timova moralo bi imati potvrdu u političkoj volji s podrškom struke koja se bavi istragama financijskoga odnosno gospodarskog kriminala. Zajednički istražni timovi trebali bi polaziti od sljedećih pretpostavka:

- neovisnost o bilo kakvim političkim intervencijama,
- nadležnost u vođenju financijskih istraga,
- nadležnost u uzimanju izjava svjedoka pod prisegom,
- nadležnost izdavanja naloga za dodjelu imuniteta zaštićenim svjedocima,
- transparentno djelovanje izloženo kritici javnosti,
- samo postojanje takvih organizacijskih jedinica i već stečen ugled mogao bi znatnije utjecati na odvratanje od financijskoga odnosno gospodarskog kriminala.

Trenutačni zakonski propisi (Kazneni zakon i Zakon o kaznenom postupku), naime, te prijedlog za izmjene Zakona o Poreznoj upravi, koji bi, bude li prihvaćen, omogućio istražne ovlasti poreznih inspektora, omogućili bi osnivanja zajedničkih istražnih timova, što zahtijeva brzu i djelotvornu suradnju različitih tijela državne uprave u provođenju istraga financijskoga kriminala.

Najvažnija su tijela državne uprave koja se bave inspekcijskim poslovima i najčešće se susreću s financijskim kriminalom, odnosno financijskim prijevarama, Porezna i Carinska uprava. Pitanja učinkovita suzbijanja financijskog kriminaliteta i, s tim u vezi, organiziranoga (umreženoga) kriminala i dosad su bila u administrativnoj ovlasti tih uprava, a takav je postupak kočio učinkovitost rješavanja kaznenih djela svih spomenutih oblika.

Osnovni ciljevi i postupanje zajedničkih istražnih timova koji bi se bavili najsloženijim poslovima pri otkrivanju financijskih kaznenih djela te financiranja terorizma i sprječavanja pranja novca bili bi sljedeći:

1. potaknuti moguće organiziranje službenika Porezne i Carinske uprave te po potrebi ostalih tijela državne uprave koja se bave inspekcijskim nadzorom s ovlaštenima policijskim službenicima u zajedničke istražne timove koji bi se bavili prioritarnim istragama pripadnika kriminalnih skupina visoko organizirane odnosno umrežene hijerarhije
2. zajedničke istrage mora pokretati najmanje jedan od dvaju izvora:

- temeljem baza podataka svih sudionika koje bi davale dovoljno analitičkih podataka o fizičkim i pravnim osobama kao mogućim sudionicima organiziranog (umreženoga) kriminala i nositeljima sumnjivih transakcija koji raspolažu visokim svotama sumnjive pokretne i nepokretne imovine te kontroliraju naoko legalne financijske tokove,
 - zahtjeva DORH-a i/ili USKOK-a;
3. da se zajednički istražni timovi bave isključivo istragama pokrivenima sudskim nalogom;
 4. pri pokretanju zajedničkih istraga mora se odrediti glavno tijelo koordinacije koje bi trebalo određivati metode i tehnike postupanja
 5. sporazum o osnivanju zajedničkih timova trebalo bi provesti u roku najviše 30 dana nakon što glavno tijelo koordinacije odredi redoslijed rada, a čine ga predstavnici DORH-a ili USKOK-a, MUP-a i Porezne uprave koji se bave poslovima otkrivanja porezno-kaznenih djela, odnosno drugi predstavnici inspekcijskih tijela državne uprave koji bi našli interes u provođenju zajedničkih istraga, i to uz uporabu povlaštenih podataka iz baza svih sudionika za izradu temelja o donošenju operativnih odluka
 6. glavno bi tijelo koordinacije odredilo dužnosti i odgovornosti svakoga člana zajedničkoga istražnog tima, na način da bi:
 - ovlaštene službenici s administrativnim ovlastima (inspekcijski nadzor) bili nadležni prikupljati dokaze te postupati sukladno Zakonu o kaznenom postupku odnosno općim i posebnim zakonima iz njihova područja rada, a
 - ovlaštene policijski službenici (policijske ovlasti) bili nadležni prikupljati dokaze odnosno postupati po Zakonu o kaznenom postupku i drugim zakonima i propisima iz njihova područja rada
 7. ovlaštene službenici s administrativnim ovlastima (inspekcijski nadzor) bili bi nadležni i odgovorni za sljedeće istražne poslove:
 - analizirati poslovne knjige i porezne prijave pravnih ili fizičkih osoba,
 - analizirati bankovne račune,
 - obaviti inventurni popis mogućih zaliha dobara i procijeniti legalnost nabave odnosno isporuke,
 - utvrđivati zakonitosti odnosa pokretne i nepokretne imovine s izvorima nabave,
 - sudjelovati u saslušanju osumnjičenih i svjedoka,
 - obračunavati utajene porezne obveze ili druge svote povezane sa sumnjivim transakcijama, što je u vezi s dokaznim postupkom,
 - sudjelovati u zajedničkoj izradi izvješća (opis kronologije i načina postupanja u zajedničkoj istrazi i slično te kaznena prijava) DORH-u ili USKOK-u
 8. s obzirom da su kriminalni aspekti dokaza najvažniji u utvrđivanju kaznenih djela te da bi se utvrdilo pravnu vjerodostojnost osumnjičenika, istražitelji bi bili odgovorni za sljedeće poslove:
 - osiguravanje prava osumnjičenika na odvjetnika i na šutnju,
 - saslušanje svjedoka u postupku,
 - rukovođenje prismotrom i poslovima prikrivenog istražitelja,
 - privođenje i uhićenje osumnjičenika,
 - pribavljanje sudskog naloga i osiguranje oduzimanja protuzakonito stečene imovine osumnjičenika,
 - prikupljanje i dokumentacija svih dokaza što upućuju na namjeru činjenja kaznenog djela

9. zajedničke poslove istražnog tima činili bi sljedeći postupci:
 - angažiranje i drugih zaposlenika ustanova za logističku pomoć u administrativnim i sličnim poslovima pri opsežnim istragama,
 - razvijanje tolerancije u pogledu različitosti u metodama, tehnikama i trajanju postupanja u svih sudionika zajedničkog istražnog tima,
 - zajedničko planiranje istražnih postupaka i radnja usklađivanjem različitosti metoda, tehnika te trajanja postupaka svih sudionika istrage
10. glavno tijelo koordinacije trebalo bi osiguravati izvršenje unaprijed dogovorenih pravila zajedničkog postupanja:
 - praćenje svih faza zajedničke istrage uz rješavanje mogućih normativnih i postupovnih prepreka,
 - procjenjivanje možebitne opasnosti i rizika zajedničkih istraga na osnovi metoda i tehnika analize rizika,
 - mogući prekid dijelova istražnih radnja uza službenu zabilješku (obrazloženje), u kojima se ne nazire sumnje u kaznena djela te povlačenje nadležnih sudionika iz tima s uputom za nastavak, ali u obliku administrativnoga postupanja prema nadležnostima u vlastitim ustanovama sustava (npr. porezni, carinski ili finansijski nadzor)
11. glavno tijelo koordinacije po završetku istražnih radnja nadzire pripremanje izvješća DORH-u ili USKOK-u ili sucu istrage i usklađuje rad na kaznenoj prijavi, odnosno optužnom prijedlogu tako što sintetizira izvješća od svakoga zaduženog u timu za operativne poslove (istražni rezultati sa svima materijalnim dokazima i sl.)
12. izvješće prema DORH-u ili USKOK-u trebalo bi, uz ostalo, sadržavati sljedeće informacije:
 - razlog pokretanja istrage, obuhvativši važne podatke o tijeku istrage do završne faze,
 - vrijeme provedeno u istražnim radnjama,
 - naziv nadležnoga pravosudnog tijela zaduženog za progon,
 - obrazloženje za osobe koje su bile osumnjičeni, a kojima se nije uspjele dokazati krivnju,
 - povjerljive podatke o mogućima informatorima, zaštićenim svjedocima i sl., ali bez ispisa punog imena i prezimena, nego samo tzv. kodnim nazivljem,
 - prikupljene informacije što ih se možda ne može posve iskoristiti u kaznenom postupku, ali može u administrativnom i sl.
13. glavna je osoba za koordinaciju istraga, osim glavnoga tijela, predstavnik DORH-a, USKOK-a
14. sve sudionike istražiteljskog tima trebalo bi osloboditi svih zaduženja u matičnim ustanovama dok traju istražne radnje, kada su odgovorni jedino glavnom tijelu koordinacije, odnosno predstavniku DORH-a ili USKOK-a
15. nakon početnog uključivanja u zajedničku istragu, istražni bi timovi morali dogovoriti odnosno definirati pitanja strategije i taktike.

12.1. Dužnosti i obveze istražitelja

Inspektori se bave u prvome redu utvrđivanjem poreznih obveza fizičkih i pravnih osoba, a najvažnija je zadaća istražitelja prikupljati dokaze kako bi što vjerodostojnije potkrijepili sumnju u kazneno djelo.

Inspektor u poreznom nadzoru obavlja općenito sljedeće poslove:

- usklađuje porezne evidencije u poslovnim knjigama što ih obveznici moraju voditi po zakonu,
- nadzire poslovne knjige i evidencije, kako bi se utvrdilo usklađenost poreznih podataka,
- nadzire bankovne račune,
- nadzire zalihe dobara što podliježu oporezivanju,
- nadzire obračun amortizacije osnovnih sredstava, odnosno imovine u vlasništvu poreznog obveznika,
- nadzire izvore imovine evidentirane u poslovnim knjigama,
- obavlja razgovore s obveznicima i drugima povezanim osobama,
- daje administrativnu pomoć istražiteljima pri obračunavanju novoutvrđenih poreznih obveza.

S obzirom, naravno, da je prevladavajući smjer zajedničkih istražnih postupaka utvrditi sumnje u porezna kaznena djela, istražitelj je odgovoran za sljedeće postupke:

- zaštitu prava osumnjičenika na odvjetnika i na šutnju,
- dobivanje vjerodostojnih iskaza svjedoka,
- provođenje učinkovitih istražnih metoda i tehnika i obavljanje tajnih zadaća,
- uhićenja,
- izvršavanje sudskih naloga pri pretresu, odnosno pretrazi osoba i prostorija, bankovnih računa i druge imovine sumnjiva podrijetla,
- prikupljanje i dokumentiranje svih dokaza što upućuju na osnovanu sumnju u počinjenje kaznenog djela,
- utvrđivanje i obračunavanje poreza proizašlog iz kaznenog djela,
- određivanje prioriteta istražnih postupaka.

Porezni inspektor i istražitelj trebali bi, uz to, u istražnim postupcima raditi zajedno, djelotvorno udovoljavajući ukupnim interesima uprave, vodeći pritom stalno računa o sljedećim postupanjima:

- angažiranju stručnjaka za određena područja kaznenih djela, osobito pri obavljanju opsežnih istražnih radnja – npr. vještaci različitih struka, forenzičari, revizori i sl.,
- zajedničko sudjelovanje istražitelja i inspektora u ispitivanju osumnjičenika i svjedoka.

Treba također omogućiti uvjete u kojima bi skupina rukovoditelja istražnih timova imala jasna razgraničenja dužnosti i odgovornosti u raznim fazama zajedničkih istraga. Analiza (rizika) i praćenje provedbe procedura u razgraničenjima dužnosti i odgovornosti istražitelja različitih struka u svakoj fazi istražnog postupka nužno je i zbog učinkovitosti postupka kakav osigurava brz završetak istrage i pravilno iskorištenje sredstva.

Istražitelji bi se, na drugoj strani, nužno trebali povući iz svih predmeta istrage, kada se utvrdi da istraga više nema kaznenog potencijala. Voditelji skupina dogovoriti će zaustavljanje kaznene istrage sa svima sudionicima istrage. Ne postigne li se dogovor o povlačenju iz predmeta, zahtijeva se odluku s više razine, točnije središnjice uprave čiji su istražitelji otvorili istragu.

Ako se donese odluku o napuštanju kaznene istrage, odnosno ako su se istražitelji povukli iz zajedničke istrage, pripremit će se dokument o obustavljanju istrage, napisati izvješće s razlozima povlačenja. Primjerak izvješća i ukupnu izvornu dokumentaciju proslijediti će se glavnoj i odgovornoj osobi koja će potpisom omogućiti da se predmet dostavi uredu koji se bavi administrativnim nadzorom na daljnje postupanje.

Izvješće bi trebalo imati sljedeće podatke:

- opis pozadine slučaja i zatečenog stanja,

- sažetak aktivnosti po datumima za sva razdoblja obuhvaćena istražnim aktivnostima,
- sve informacije povjerljive naravi, uključivši spominjanje doušnika koji je omogućio protok informacija o mogućima kaznenim djelima, ali tako da ga se ne spominje imenom i prezimenom,
- sve informacije što mogu biti korisne kada se predmet vraća administrativnom postupku.

13. Pripremanje istražnih akata

Spis kazneno-istražnog predmeta trebao bi sadržavati dovoljno prateće dokazne dokumentacije prikupljene istražnim tehnikama i metodama² i biti podrškom za podnošenje kaznene prijave protiv počinitelja kaznenog djela.

Primjerci povjerljivih dokumenata ne bi trebali sadržavati radnu dokumentaciju, ni evidenciju imena i prezimena osoba koje su sudjelovale i pomagale u sprječavanju financijskog kriminala. U takve skupine ne pripadaju samo informatori, koje je zbog prikupljanja povjerljivih i teško dostupnih informacija i dokumentacije za trajanja istražnog postupka osumnjičenik mogao ugroziti, nego i druge službene osobe članice zajedničkih istražnih timova – pripadnici obavještajnog miljea, specijalnih policijskih postrojba, carinskih jedinica i sl.

Po primitku istražnog spisa, glavni koordinatorski istrage pregledat će ga i prije donošenja odluke o kaznenom gonjenju osumnjičenika, sastaviti izvješće sa svim činjenicama što dokazuju sumnju u počinjeno kazneno djelo. To izvješće uporabit će u daljnjim fazama istražnog postupka svi istražitelji članovi zajedničkih timova. Započetak zajedničkog tima, odnosno glavni koordinatorski istrage, svojim je postupcima odgovoran za učinkovitu zaštitu državnih interesa.

13.1. Administrativno rješavanje predmeta optužbe

Nakon što se iscrpi sve aspekte kaznenog progona, odnosno kada se ustanovi da je dokazivanje namjere počinjenja porezno-kaznenog djela nemoguće provesti tako da se utvrdi ukupna mjerila navedena u katalogu kaznenih djela, zbog čega bi nadležan sud naposljetku odbacio optužni prijedlog, financijski istražitelji zatvaraju predmet i spis dostavljaju nadzornoj službi nadležnoga područnog ureda na administrativno/civilno rješavanje.

U postupku financijskog sudovanja, sud, kao dio kazne, može obvezniku izreći i uvjetnu kaznu, kad odluka mora sadržavati osobite uvjete plaćanja porezne obveze i kazne, sukladno nalazima u administrativnom postupku. Voditelja zajedničkog istražiteljskog tima koji je donio odluku o prestanku istražnog postupka i slanju predmeta na administrativno postupanje i voditelje inspekcijskih timova trebalo bi izvijestiti o takvoj odluci suda, dok bi informacijski sustav financijskih istražitelja imao evidentirati i pratiti osumnjičenika za trajanja uvjetne osude te nadzirati njegovo ponašanje tijekom provedbe posebnih uvjeta, odnosno do prestanka uvjetne kazne odlukom suda.

Voditelj inspekcijske službe mora pak obavijestiti voditelja financijskih istraga o statusu ustupljena predmeta, počevši od trenutka primanja predmeta u administrativni postupak do otprilike tri mjeseca prije isteka roka završetka poreznog nadzora. Izvješća bi trebala sadržavati podatke u vezi sa sudskom odlukom i o suradnji okrivljenika s poreznim

² O tehnikama i metodama što ih se primjenjuje u financijskim istragama opširnije u sljedećim brojevima *Poreznog vjesnika*,

tijelima. Ako se okrivljenik ne pridržava uvjeta kušnje i provjere, financijski istražitelj će preporučiti pravne radnje što će spriječiti takvo ponašanje, tj. nadležni bi sud bi mogao izreći i kaznene sankcije što su dijelom izrečene kazne.

Prekršajna kazna proizišla iz administrativnog/civilnog postupka može biti posljedicom utvrđivanja činjenica i okolnosti bitnih za oporezivanje u poreznom nadzoru ili dijelom financijske istrage (kaznenog progona). Prikupljeni dokazi mogu, naime, pokazivati namjeru neobračunavanja i neplaćanja poreza ili nehotično oslanjanje na pogrešne tehničke savjete, odnosno nemar i sl. Utvrđivanje poreznih prekršaja inspekcijskim postupkom i sastavljanje optužnog prijedloga zajednička je odgovornost poreznog nadzora i financijskih istražitelja koji se bave kaznenim postupkom. Pri utvrđivanju administrativnih mjera, porezni inspektor, odnosno njegov rukovoditelj trebali bi se obratiti financijskim istražiteljima koji su istraživali fizičku ili pravnu osobu, kako bi došli do saznanja o nekim novim činjenicama u vezi s presudom (kopija zapisnika o priznanju krivnje ili odluke suda).

Uspješno završene kaznene predmete što djelomice sadrže i porezne prekršaje trebalo bi prosljediti administrativnom poreznom odjelu koji se bavi razrezom poreza, uz pisanu suglasnost da se radi o administrativnom prekršaju.

13.1.1. *Prateći dokazi tvrdnje*³

Porezni inspektori i njihovi rukovoditelji trebali bi biti svjesni postojanja pratećih dokaza tvrdnje što učvršćuju razliku među administrativnim i kaznenim predmetima. Prateći dokazi proizlaze iz pravne doktrine što sprječava istovremeno kažnjavanje osumnjičenika prekršajnim i kaznenim sankcijama.⁴ Prema Zakonu o kaznenom postupku, informacije dobivene u kaznenim istragama tretira se kao službene tajne kakve se ne smije otkrivati ili iskoristiti u administrativnim sudskim postupcima. Financijski istražitelji mogu, prema službenoj dužnosti ili preko nadležnog državnog odvjetništva, zahtijevati suradnju poreznih inspektora u financijsko-istražnim poslovima, jer ako se u poreznom nadzoru potvrdi sumnje u porezno-kaznena djela, porezni inspektori moraju obustaviti sve administrativne mjere, zaključkom prekinuti porezni nadzor, zatvoriti predmet te ga dostaviti s kratkim obrazloženjem kaznenomu istražnom odjelu. Obrazloženje predmeta dosadašnjeg administrativnog postupka mora se napisati kratko i jasno, kako bi zadužen financijski istražitelj mogao prepoznati sadržaj i biti spreman poduzeti daljnje kazneno-istražne mjere. Službena zabilježka treba odražavati dosadašnje rezultate poreznog postupka, koliko je napredovala kvalitativno i kvantitativno te podržavati predložene kaznene odredbe. Važno je dodati kako sva dokumentacija u spisu predmeta mora sadržavati nadnevke primitka ili moguće preinake.

Kada, međutim, nadležni rukovoditelji ili državno odvjetništvo odobri financijsku istragu, pisanim se aktom (zaključkom) obustavlja daljnji administrativni postupak, te ga se obavlja do točke što je porezne inspektore upozorila na sumnju u porezno-kaznena djela. Porezni inspektor, dakle, koji je bio zadužen za porezni predmet, imao bi sastaviti zabilježbu o razgraničenju činjenica što su postojale prije odluke o postojanju sumnje u porezno-kaznena djela odnosno o pokretanju financijske istrage te činjenica utvrđenih odlukom o postojanju sumnje radi čega je bila pokrenuta financijska istraga. Porezni in-

³ *Collateral Estoppel*

⁴ U hrvatskoj prekršajnoj i kaznenoj praksi donedavno je bilo uobičajeno fizičku osobu kažnjavati istovremeno za jednak prekršaj, odnosno kazneno djelo kažnjavati i kaznenima i prekršajnim odredbama (napomena autora).

spektori trebali bi biti na raspolaganju financijskim istražiteljima i državnom odvjetniku zaduženom za kazneni predmet u svima tehničkim pitanjima važnima za podnošenje kaznene prijave. Kako je već rečeno, dokazi pribavljeni u istražnom postupku i imena svih sudionika istrage zaštićeni su propisima o tajnosti i nitko ih od sudionika ne smije objaviti javnosti. Ukupne se prikupljene dokaze i svjedoke postupka iskorišćuje jedino na sudu, ali identitet nekih svjedoka i dalje može zaštićen.

Tijekom istrage porezne inspektore, kao tehničku pomoć, i financijske istražitelje, kao stručnu pomoć, treba tretirati kao suradnike državnog odvjetnika zaduženoga za kazneni predmet, a ne kao zaposlenike Porezne uprave, premda zadržavaju službene oznake nadležna poreznog tijela, što znači da se i dokumentaciju prikupljenu istražnim radnjama drži u posebnim prostorijama nedostupnima ostalim zaposlenicima Porezne uprave.

Kada se kazneni postupak dovede do pravomoćne presude, podatke iz presuđena predmeta ne bi se smjelo rabiti u nekima sudskim postupcima što će tek uslijediti. No, financijski istražitelji u nekomu drugom kaznenom predmetu mogu uporabiti podatke kao tehničko pomagalo, radi učinkovite provedbe istražnog postupka. To mogu biti podaci iz naloga za pretres, optužnice, sudskih zapisnika o priznanju krivnje i drugi iz sudskoga spisa, ali bi financijski istražitelji takve informacije ipak trebali dobivati od državnog odvjetništva, uz čvrsto obrazloženje da su povezani s trenutno vođenim istražnim postupkom i da ih se ne može pribaviti iz drugih izvora. S tim u vezi postoji latentna opasnost primjenjivosti takvih podataka, zbog mogućeg otkrivanja identiteta i/ili iskaza važnih/zaštićenih svjedoka koji su pridonijeli sudskom rješavanju kaznenog predmeta te drugih osoba koje su pomagale dajući povlaštene informacije u otkrivanju porezno-kaznenih djela.

Ako pak sud utvrdi da su financijski istražitelji nezakonito uporabili podatke nekoga prije riješenog predmeta u kaznenom postupku, moralo bi ih se odbiti kao neosnovane dokaze, preokrenuti teret dokazivanja u korist osumnjičenika, odnosno zahtijevati od financijskih istražitelja i nadležnoga državnog odvjetnika izvođenje dokaza bez primjene nezakonito dobivenih podataka. Sud bi također u takvoj okolnosti čak bio u prilici i odbiti slučaj zbog »nepriličnoga ponašanja države«, te presuditi naknadu štete u korist osumnjičenika na teret državnog proračuna.

14. Ciljevi financijske istrage

Osnovni je cilj učinkovitih metoda i tehnika financijskih istraga potaknuti obveznike na dobrovoljno pridržavanje pravila ponašanja u poreznom sustavu. Otkrivanje i sprječavanje porezno-kaznenih djela i njihova širenja trebao bi biti uobičajen učinak istražnih metoda i tehnika, što bi ih trebalo postaviti tako da istražitelji mogu istodobno otkrivati prijevare u financijskom poslovanju fizičkih i pravnih osoba s velikim utjecajem na računovodstvene i porezne prijevare, i sve ostale nepravilnosti u kakvima se nagovještuje moguću prijevaru.

Poreznom se prijevarom kao kaznenim djelom općenito može smatrati svaku radnju za koju istražitelj utvrdi i dokaže, uz postojanje neizostavne namjere počinjenja, npr. davanje i podnošenje neistinitih izjava i nevjerodostojnih dokumenata uz porezne prijave ili zahtjeve za povrat poreza. Prijeara je, dakle, neistinito prikazivanje materijalnih činjenica bitnih za oporezivanje ili prešućivanje materijalnih činjenica kakve bi u dobroj vjeri trebalo iskazati poreznoj vlasti, jer u protivnom nanose materijalnu štetu državnom proračunu.

Poreznu se prijevaru često definira i kao obveznikovo namjerno kazneno djelo radi utaje poreza. Temelji se, dakle, na prijevornoj namjeri neobračunavanja, neprijavlivanja i neplaćanja poreza.

Financijski istražitelji pri dokazivanju financijskih/poreznih prijevара trebali bi, u prvome redu, polaziti od razumijevanja uvjeta dokazivanja, i to da:

- je teret dokazivanja obveza financijskih istražitelja koji državnom odvjetništvu odnosno sudu trebaju ponuditi dokaze kakve sud prihvaća u potpunosti,
- prikupljen dokazni materijal čine podaci što ih se iznosi na sudu, u prilog činjenicama – iskazi svjedoka, spisi, dokumentacija ili stvari. Dokazni materijali morali bi se, naime, razlikovati od dokaza, jer je potonje rezultat ili učinak iznošenja dokaznog materijala, kako bi se neupitno moglo pozvati (ispitati) svjedoke.
- su izravni dokazni materijali oblici iskaza svjedoka koji su zaista vidjeli, čuli ili dodirnuli predmet istrage. Dokazni materijal smatra se pouzdanim ako dokaže postojanje činjenica bez izvođenja zaključka ili pretpostavke.
- se dokazni materijal temelji na indicijama odnosno izvedenim zaključcima, a ne na osobnim zapažanjima,
- je pravna pretpostavka pravilo izvedeno iz zakona temeljem kojega sud izvodi zaključke iz neke osobite činjenice ili osobita dokaznog materijala, osim ako istinitost takvog izvođenja zaključka nije prijeporna,
- je indicija logičan zaključak utemeljen na iznesenim činjenicama,
- se prevagu dokaznog materijala iskorišćuje za izbjegavanje mogućih špekulacija, a ne odnosi se samo na količinu prikupljena dokaznog materijala, nego u prvome redu na dokaznoj snazi uvjerljivijoj od suprotstavljena dokaznog materijala druge strane u kaznenom postupku,
- osnovana sumnja proizlazi iz razmatranja ukupnoga dokaznog materijala, s tim da se mora temeljiti na nekom razlogu. Radi se, naime, o sumnji kakva bi razmjerno inteligentnu osobu odvrtila od nekog činjenja ili donošenja odluka o važnijim pitanjima u vezi s njezinim poslovima.
- je svjesna namjera počinjenje nedjela sa svrhom izbjegavanja porezne obveze za koju obveznik zna da bi je morao namiriti,
- jasan i uvjerljiv dokazni materijal dokazuje veliku vjerojatnost ili razmjernu sigurnost da će nešto biti dokazano. Ova obveza iznošenja dokaza ima veću težinu u sudskom postupku od pretežito dokaznog materijala, ali manju težinu od materijalnih dokaza što proizlaze iz razumne sumnje.

15. Zahtjevi dokazivanja

Razumijevanje dokaza bitno je u uspostavi mehanizama sprječavanja financijskih prijevара kao kaznenog djela. Kako je rečeno, u svima je kaznenim i građanskim postupcima teret dokaza na izvršnima i sudskim tijelima vlasti.⁵ U vezi s prijevаrnim radnjama što ne podliježu kaznenom progonu i pod jurisdikcijom su građanskih sudova, odnosno administrativnih tijela izvršne državne vlasti, administrativne se kazne odnose na procjenu poreznih i drugih javnih prihoda te nametanje kazne kao prisilnoga dodatka nadzorom utvrđenima poreznim obvezama.

Kada se radi o kaznenom postupku, prijevare se sankcionira kaznenim mjerama što ih čine visoke novčane kazne i/ili kazne zatvora. Svrha je takvih kaznenih mjera odvratiti druge od počinjenja porezno-kaznenih djela. Svi sudionici kaznenoga i administrativnog postupka trebali bi razlikovati izbjegavanje poreza od porezne utaje. Izbjegavanje poreza ne bi trebalo biti kazneno djelo. Obveznici imaju neupitno pravo smanjivati ili izbjegavati ispunjavanje porezne obveze uz primjenu legitimnoga zakonskog instrumentarija. Utaja

⁵ Misli se u prvome redu na državno odvjetništvo.

poreza, pak, čin je namjerna prikrivanja porezne obveze neevidentiranjem vjerodostojnih poslovnih događaja, neobračunavanjem, neprijavlivanjem i neplaćanjem poreznih obveza. Zajednički nazivnik utaje kao kaznenog djela obuhvaća sljedeće:

- nevjerođostojno smanjivanje poreznih obveza propuštanjem evidentiranja poslovnih prihoda,
- prikazivanje fiktivnih ili pogrešnih poreznih odbitaka,
- nevjerođostojna evidencija raspodjele prihoda,
- nevjerođostojna evidencija potraživanja, kreditnih obveza ili nekih drugih izuzimanja.

15.1. Pokazatelji prijevare

Porezni obveznici koji svjesno izbjegavaju porezne obveze često ostavljaju za sobom dokaze u obliku prepoznatljivih pokazatelja prijevare, što može biti jedno ili više namjernih počinjenja s jedinim ciljem utajiti porez. Pokazatelje prijevare može se podijeliti u dvije kategorije: afirmativni pokazatelji i afirmativna kaznena djela. Nijedno kazneno djelo prijevare ne može se, naime, istražiti u razmjerima dostatno čvrstoga optužnog prijedloga bez postojanja afirmativnog kaznenog djela. Afirmativni pokazatelji, na drugoj strani, mogu financijskim istražiteljima poslužiti jedino kao znak ili simptom kaznenog djela. Pokazatelji sami po sebi ne moraju dokazivati da je određena prijevare počinjena, ako nije u počinjenju sadržano i afirmativno kazneno djelo. Primjeri su prikazivanje neobjašnjivih neto-vrijednosti, znatnih viškova osobnih troškova nad raspoloživima poslovnim resursima, znatnih svota pologa iz neobjašnjivih izvora iznad prijavljenih prihoda i sl.

Afirmativna kaznena djela može se definirati kao ona što ih se utvrđuje kao namjeru počinjenja radi prijevare, neevidentiranja poslovnih činjenica bitnih za oporezivanje, skrivanja poslovnih događaja, prikrivanja poslovnih računa, primjene fiktivnih računa te prikrivanje izvora prihoda. Bitna je, dakle, namjera kao takva.

Namjeru možemo definirati kao dobrovoljno kršenje poznatih zakonskih norma. Sama dobra vjera u nerazumijevanje zakonskih odredba, ili u dobroj vjeri uvjerenje kako se kaznenim počinjenjem ne krši zakonske odredbe, negira postojanje namjere.

Tako npr. čl. 286. Kaznenog zakona za osobe koje namjerno nastoje izbjeći, u cijelosti ili djelomično, plaćanje poreza, mirovinskoga osiguranja ili doprinosa za zdravstveno osiguranje, drugih propisanih doprinosa ili davanja, dostavljaju lažne podatke o zakonito stečenim приходima ili stavkama ili drugim činjenicama bitnima za oporezivanje ili koje s jednakom namjerom pri obveznom podnošenju poreznih prijavi ne prijavi zakonito stečen dohodak što su ga obvezne prijaviti sukladno zakonskim propisima, a svota obveze što je izbjegnuta premašuje 10.000,00 kn, predviđa kaznu zatvora šest mjeseci do pet godina.

U vezi sa čl. 287. Kaznenog zakona, što za osobe koje ne vode trgovačke ili poslovne knjige ili ih vode tako da je preglednost poslovanja ili imovinsko stanje otežano, ili pak unište, prikriju, znatno oštete ili na drugi način učine nedostupnima trgovačke ili poslovne knjige i evidencije što ih moraju voditi, predviđa se kaznu zatvora tri mjeseca do pet godina.

16. Prepoznavanje i vođenje istrage porezne utaje

Istraga porezne utaje počinje kad istražitelj prepozna potvrdne indicije o počinjenju utaje poreza kao kaznenog djela. Daljnji razvoj teorije kaznenog djela i njegovih pokazatelja ili naznaka pomaže istražitelju pri utvrđivanju jasnih indicija nužnih za uspješno vođenje istrage kaznenog djela porezne utaje. Kad istražitelj otkrije početne naznake ili pokazatelje takvoga djela, morao bi porazgovarati s nadređenima, kako bi zajednički, što

je prije moguće, osmislili plan istrage, radi dokumentiranja čvrstih naznaka ili pokazatelja kaznenog djela porezne utaje. Sastavni bi dio plana imao biti i utvrđivanje postojanja dostatnih naznaka ili pokazatelja što potvrđuju počinjenje porezne utaje.

Istražitelj bi trebao znati kad je pravi trenutak za obustavu istrage na predmetu i za podnošenje kaznene prijave. Ta činjenica vrlo je važna u cijelome istražnom postupku zato što je – ako istražitelj prerano obustavi istražni postupak – moguće da podaci nužni za dokumentiranje čvrstih naznaka ili pokazatelja porezne utaje neće biti razvijene u dovoljnoj mjeri za potrebe podizanja optužnice.

Plan razvoja istražnog postupka trebao bi obuhvatiti i praćenje svih naznaka što se odnose na indikatore porezne utaje, osigurati primjere svih relevantnih podataka kakvi se odnose na indikatore, naznake ili pokazatelje kaznenog djela, uz obvezno navođenje izvora i datuma informacija. Istražitelj, također, mora pomno paziti da na dokumente dobivene od osumnjičenika ili trećih strana ne stavlja vlastite komentare ili opaske. Vrlo je važno, dakle, za istražni postupak da istražitelj za sve nedosljednosti osigura objašnjenje osumnjičenika.

Osim, naime, što je istražiteljima, inspektorima i ostalim službenicima Porezne uprave jasno da porezna obveza prijavljena u svoti manjoj od stvarne još nije porezna utaja, jednako je važno za istražni postupak utvrditi namjeru počinjenja kaznenog djela porezne utaje.

17. Zaključak

Različite vrste kriminala u Hrvatskoj imaju intenzivnu stopu rasta, pa je tako i gospodarski kriminal »bijelih ovratnika« umrežen s ustanovama na državnoj i lokalnoj razini, kad od faze uvođenja i naglog rasta ulazi u svojevrsnu zrelu fazu tzv. konsolidacije, utkan u sve pore sustava te iskorišćuje trendovske promjene u tehnologiji i tehnici kriminalnih aktivnosti, prilagođuje se često nedorečenim zakonima, osobito u kaznenomu i materijalnom djelu. Kada se govori o djelovanju organiziranoga odnosno umreženoga kriminala, ne samo bijelih ovratnika, nego i drugih oblika kriminala, u nas zasad ipak još nema organiziranoga kriminala visokog stupnja, naprosto zato što nema potrebe za uspostavu organizacije kakvu priječi konkurentno postojanje sustavnoga ili mrežnoga kriminala na svima lokalnim i državnim razinama.

Da službe i odjeli za otkrivanje porezno-kaznenih djela ili normativno uređenje Porezne uprave, u kojima bi djelovali vrhunski istrenirani istražitelji, ne bi umanjile vlastitu važnost i postale samo »ukrasom«, zakonodavac se najžurnije mora odrediti o smjeru njezina djelovanja: morao bi je uspostaviti kao redarstvenu službu/odjel s policijskim ovlastima, sukladno Zakonu o Poreznoj upravi, što bi uvelike olakšalo rad te službe, ali i drugih nadležnih tijela državne uprave kada su posrijedi prevencija, sprječavanje i otkrivanje kaznenih djela utaje poreza i drugih davanja te zloraba u gospodarskom poslovanju, pranje novca i drugi oblici financijskog kriminala, dok bi u kaznenim odredbama postojećih poreznih zakona, za najteže oblike nezakonitih radnja trebalo predvidjeti visoku kaznenu odgovornost fizičkih i pravnih osoba.